

Nr 1060

Av herr **Hermansson m. fl.**, i anledning av *Kungl. Maj:ts proposition nr 171, angående reformering av de gymnasiala skolorna m. m.*

De föreliggande förslagen om reformering av de gymnasiala skolorna utgör ett betydelsefullt framsteg, både då det gäller den fortsatta, frivilliga utbildningens anknytning till grundskolan och de vidgade utbildningsmöjligheterna utöver grundskolan som därmed erbjudes. De föreslagna reformerna är en följdriktig fortsättning av grundskolereformen. Samtidigt som vi sålunda i princip och i huvudsak kan ansluta oss till regeringens förslag, anser vi att det finns anledning till vissa kritiska synpunkter och ändringsförslag i en del detaljfrågor.

Den största bristen i planerna för utbildningsväsendet närmast efter grundskolan anser vi vara, att det inte samtidigt finns färdiga förslag beträffande de väsentliga delar av detta s. k. gymnasiala utbildningsväsende, som omfattar vad man hittills kallat den praktiska yrkesutbildningen (yrkesskoleväsendet), folkhögskolan och vuxenundervisningen. Vi delar i detta hänseende den mening som framförts i LO:s remissyttrande, som beklagar det faktum, att dessa utbildningsvägar »så mycket senare blir moderniserade och anpassade till grundskolan samt till gymnasium och fackskola», och som uttalar farhågor för att »allvarliga anpassningsproblem kan uppstå på grund härav». Vi delar inte departementschefens mening, som närmast framstår som en efterhandskonstruktion, att den plan som följts för utredningsarbetet varit den mest ändamålsenliga. Det är visserligen riktigt, att ett snabbt reformarbete inom en utsatt sektor inte får fördröjas av arbetet på en annan sektor, men vi kan inte inse att några som helst hinder skulle ha förelegat för att samordna utredningsarbetet och i ett sammanhang framlägga utredningsresultaten och förslagen beträffande gymnasium, fackskola och yrkesskola. Gymnasieutredningen tillsattes 1960, fackskoleutredningen 1962 — att resultaten av dessa båda utredningar kunnat samordnas i ett samlat förslag är bra — men först sommaren 1963 tillsattes yrkesutbildningsberedningen, som har att utreda den utomordentligt viktiga frågan om yrkesskoleväsendets anpassning till grundskolan *och* till de delar av de gymnasiala skolformerna (gymnasiet och fackskolan) som riksdagen nu har att ta ställning till. Att yrkesskoleberedningen fått direktiv att anpassa sina kommande förslag till de redan färdiga förslagen beträffande gymnasiet och fackskolan är gott och väl, men vi anser att LO i sitt remissyttrande

om fackskolans målsättning har rätt då den förklarar, att »fackskoleproblematiken skulle ha angripits från en helhetssyn på skolproblemet, där i varje fall en precisering av folkhögskolans och yrkesskolans ställning och uppgifter skulle ha gjorts».

Att utbildningsväsendet efter grundskolan — yrkesskola, fackskola, gymnasium — skall sammansmältas till en »enhetsskola» med ett rikt system av studievägar, motsvarande ungdomarnas önskemål och samhällets behov, anser vi vara en riktig målsättning. Målet kunde enligt vår mening bäst ha nåtts, om det varit en samordnad utredning. Som läget nu är måste utredningen om yrkesskoleväsendet anpassas till gymnasiet och fackskolan i den form riksdagen kommer att besluta, medan en samordnad utredning av de tre huvudutbildningsvägarna kunde ha möjliggjort en *ömsesidig* anpassning och måhända i vissa avseenden lett till andra ställningstaganden beträffande gymnasium och fackskola.

Vi har anfört dessa synpunkter för att motivera följande slutsats: Det kan inte anses uteslutet, trots att departementschefen synes motsätta sig det, att en utredning blir nödvändig i syfte att helt samordna de olika studievägarna på det gymnasiala åldersstadiet, vilket framförts i en del remissyttranden. Under alla förhållanden vill vi med eftertryck framhålla nödvändigheten av att vederbörande skolmyndigheter med största uppmärksamhet beaktar de framförda synpunkterna, så att — som skolöverstyrelsen förklarar — »det gymnasiala skolsystemet så långt möjligt inte endast uppfattas utan också fungerar som en helhet» eller ännu hellre — för att alltjämt tala med skolöverstyrelsen — »gå ett steg längre och för stadiet ovanför grundskolan redan nu förorda en helt integrerad skola». Liknande synpunkter anföres också av andra remissinstanser. »Arbetet på att utforma ett dylikt system skall inledas så snart beslut om gymnasiet och fackskolan fattats» (folkskoleseminariet i Stockholm).

Erfarenheterna från grundskolan, innan den ännu genomförts i hela landet, där det visar sig att upp till 80 procent av eleverna väljer »en relativt teoretisk» utbildning säger, att det inom överskådlig tid kan bli nödvändigt med en organisatoriskt sammanhållen 11-årig grundskola. Den definitiva utformningen av de s. k. gymnasiala skolformerna borde ske utifrån detta perspektiv.

En i ett sammanhang framlagd plan för hela utbildningsväsendet ovanför grundskolan skulle samtidigt ha aktualiserat frågan om benämningen på detta skolstadium. Att denna fråga — enligt departementschefens förslag — skall anstå till dess yrkesutbildningsberedningens förslag framlagts och penetrerats är inte lyckligt. Även om skolväsendets organisation och innehåll och inte namnet är det väsentliga, är benämningen ur allmänpsykologisk synpunkt inte betydelslös. Jämställdheten av de olika utbildningsvägarna kan bli lidande om i det allmänna medvetandet exempelvis gymnasiet kommer att framstå som någonting »finare» än fackskolan och denna i sin tur

»finare» än yrkesskolan. Den förutsedda informationsverksamheten bör söka motverka en sådan inställning, och namnfrågan för det gymnasiala skolstadiet bör enligt vår mening lösas så, att det finns en gemensam benämning då reformen den 1 juli 1966 träder i kraft.

En andra principiell fråga som vi vill beröra gäller den kvantitativa utvecklingen av utbildningen efter grundskolan. Som i olika sammanhang framhålles, i utredningsmaterialet, i remissyttranden och i departementschefens uttalanden, är det svårt för att inte säga omöjligt att göra bestämda förutsägelser för någon längre tid om utbildningsbehovet i allmänhet, än svårare i fråga om fördelningen på olika utbildningsvägar, teknisk, ekonomisk, humanistisk etc. Under samhällsförhållanden, där det saknas en planering i stort, exempelvis av näringslivets utveckling, kan självfallet inte heller behovet av tekniker, ekonomer, lärare etc. beräknas med någon större säkerhet för en längre tidrymd. Målsättningen i fråga om intagning i gymnasium respektive fackskola även på så kort sikt som fram till 1970 blir därför mycket approximativ. 20—25 procent av en årskull till fackskolan, 30—35 procent till gymnasiet — redan variationen i beräkningarna visar osäkerheten. Erfarenhetsmässigt kan sägas, som också framhålles i flera remissyttranden, att de senaste decenniernas prognoser i allmänhet underskattat utbildningsintresset, att siffrorna nu tilltagits i underkant, att utredningarna i sina beräkningar utgått från det utbildningsbehov vi för närvarande har, utan att beakta den dynamiska utvecklingen etc.

Departementschefen framhåller i detta sammanhang, att en av de grundläggande principerna för grundskolan, »rätten att fritt välja studieväg», av resursskäl inte torde bli möjlig att vidga också till det gymnasiala skolstadiet. I fråga om de ekonomiska resurserna kan givetvis diskuteras, *hur* samhället vill disponera dem. Vida kretsar är säkerligen av den meningen, att samhället bättre skulle utnyttja sina resurser om det satsades mera på utbildning även om det exempelvis skulle ske på bekostnad av de improduktiva militärutgifterna. Att hittills ca 25 procent av sökande till gymnasieutbildning måst avvisas på grund av platsbrist kan inte anses tillfredsställande. Att det också i det nya gymnasiet skulle upprättas liknande spärar strider mot principen om »rätten att fritt välja studieväg». Om vi är beredda att ansluta oss till ca 50 % av årskullen i gymnasium och fackskola som riktpunkt för utvecklingen fram till 1970, ställer sig saken anorlunda beträffande fördelningen av eleverna på de olika skolformerna enligt proportionen 30:20. Om antalet förstahandssökande i stället kommer att bli 40:10, skulle den angivna regeln innebära en spärr vid gymnasiets port och en tvångsdirigering av gymnasieinställda elever till fackskolan. Detta strider mot principen om elevens rätt att fritt välja studieväg. Men resultatet blir också, att man vid sidan av gymnasiets treåriga studieväg skapar en fyraårig, i det att eleverna efter två år i fackskolan i enlighet med de föreslagna bestämmelserna kan fortsätta i gymnasiets andra årskurs.

Slutligen måste spärren innebära, att man framtvingar betygshets på grundskolans högstadium — alla vill skaffa sig de höga betyg som kommer att krävas för intagning på gymnasiet. Alla dessa olägenheter skulle undvikas, om dimensioneringen av gymnasiet och fackskolan gjordes beroende inte av en fix regel 30: 20 utan av antalet förstahandssökande till vardera skolformen.

I vissa väsentliga detaljfrågor vill vi anföra följande.

Beträffande den s. k. *stödundervisningen* inom gymnasiets ram anser gymnasieutredningen, att sådan stödundervisning av såväl pedagogiska som *sociala* skäl bör uppföras på gymnasiets program. Vi vill i detta sammanhang framhålla, att enligt vår mening inte tillräcklig hänsyn tagits till förhållandet att de studerandes sociala bakgrund spelar stor roll vid valet av utbildningslinje. Detta gäller redan grundskolans högstadium men ännu mer efter genomgången grundskola. Även om prognosen för 1970 räknar med 30 procent av en årskull i gymnasium och 20 procent i fackskola, d. v. s. hälften av en årskull i relativt teoretisk studiegång, måste det befaras att det alltjämt kommer att bli den mindre delen av ungdom ur den s. k. socialgrupp 3 som återfinns bland gymnasisterna. Det räcker inte med att öka de formella studiemöjligheterna, eftersom uppväxt- och hemförhållanden spelar stor roll. Begåvningsfaktorn är allt annat än konstant, och läsprestationen påverkas av miljöbetingelserna. Elever ur socialgrupp 3 har här i många hänseenden ett stort handikapp, och utöver ekonomiskt studiestöd i den form som redan beslutats bör det uppdragas åt skolmyndigheterna att överväga vilka kompenserande åtgärder som kan vidtas så att utbildningens demokratisering inte enbart blir formell.

Frågan om samhälleliga stödåtgärder i detta avseende måste särskilt beaktas i den pågående utredningen om vuxenutbildningen, så att ungdomar som av olika skäl inte omedelbart efter grundskolan kan fortsätta i gymnasium eller fackskola senare kan få ekonomiskt stöd i sådan omfattning, att de kan sluta ett påbörjat förvärvsarbete och fortsätta i gymnasial utbildning.

I fråga om läroplanen för gymnasiet och fackskolan, kursplaner och timtal för olika ämnen, anser vi att framtida praxis, när de nya skolformerna väl börjat fungera, får avgöra den mest ändamålsenliga fördelningen. Att alla studievägar skall innehålla en gemensam kärna bestående av språk, historia, samhällskunskap, psykologi, matematik och naturvetenskapliga ämnen, är en självfallen princip. Å andra sidan bör största möjliga utrymme ges för det individuella tillvalet av ämnen i syfte att tillgodose elevernas intressen. I detta sammanhang vill vi ta upp den lidelsefullt diskuterade frågan om *religionskunskapens ställning i det nya gymnasiet och fackskolan*.

Trots riksdagens — av departementschefen åberopade — klara ställningstagande i tidigare sammanhang i fråga om objektivitetskravet i religions-

undervisningen, och uttalandet att »gymnasiets och fackskolans religionsorienterande undervisning skall vara objektiv», visar hittillsvarande erfarenheter de stora svårigheter som möter att få detta krav tillgodosett. Det gäller i grundskolan, och det kommer otvivelaktigt också att bli fallet i det nya gymnasiet och fackskolan. Med hänsyn härtill och med hänsyn till ämnesträngseln i de föreslagna kurs- och timplanerna anser vi det betänkligt att departementschefen och regeringen fallit undan för den organiserade propagandan för utökad religionsundervisning i jämförelse med gymnasie- och fackskoleutredningarnas ursprungliga förslag. Det är så mycket mera betänkligt som exempelvis religionsundervisningen på den *tekniska* linjen skall ske på bekostnad av minskat timantal för bl. a. matematik och tekniska specialämnena, inom den *ekonomiska* linjen på bekostnad av samhällskunskapen samt inom *naturvetenskaplig, samhällsvetenskaplig och humanistisk* linje på bekostnad av det redan knappa, värdefulla timtalet till fritt förfogande. I sistnämnda fall förklarar departementschefen själv, att minskningen av timtalet till förfogande, »framför allt med hänsyn till det självständiga arbetet i form av ett specialarbete, som skall genomföras i den tredje årskursen» är *ogynnsam*, men kapitulerar inför kravet på höjt timtal för religionsundervisningen.

Att eleverna i de gymnasiala skolorna skall ges orientering också i fråga om olika religioner och deras betydelse, kyrkohistoriska fakta o. d. anser vi självklart, men detta bör naturligen ske — som också föreslås av gymnasieutredningen — genom att »ämnet historia ges en bredare kulturorientering».

Som en lösning av religionsundervisningsproblemet föreslår vi, utan att i övrigt ta ställning till frågan om timtalet på olika utbildningslinjer, att *ämnet religionskunskap ges karaktären av tillvalsämne på samtliga linjer inom gymnasiet och fackskolan*. För de elever som siktar till fortsatta teologiska studier ges därmed möjlighet att skaffa sig den religionskunskap som kan anses erforderlig, och samma frihet står i religionsfrihetens namn öppen för elever som väljer andra studielinjer. Det bör uppdras åt skolöverstyrelsen att i överensstämmelse härmed utforma kurs- och timplaner.

I fråga om *de moderna språkens* ställning anser vi departementschefens ställningstagande beträffande fackskolan innebära en försämring jämfört med fackskoleutredningens förslag. Enligt sistnämnda förslag skall som främmande nybörjarspråk i fackskolan eleverna kunna välja mellan tyska, franska, ryska, spanska eller italienska. Departementschefen anser sig emellertid inte beredd att nu förorda införandet i fackskolan av ytterligare moderna språk utan begränsar valet för eleverna till tyska och franska. Detta förslag innebär, att fackskoleeleverna får sämre möjligheter till studier i främmande språk än gymnasieeleverna, oavsett den kortare studietiden, och kan leda till att elever, som annars skulle sökt sig till fackskolan, i stället konkurrerar om gymnasieplatserna. Vi föreslår, att riksdagen

i fråga om främmande språk i fackskolan följer fackskoleutredningens förslag.

Till avsnittet om *studiernas avslutning, inspektion m. m.* vill vi endast beröra en fråga: förslaget om skapande av en gymnasieinspektion motsvarande ca 35 heltidstjänster, knuten till skolöverstyrelsen. En fackinspektion av det slag som förutses har enligt vår mening ingen väsentlig uppgift att fylla. I stället bör en omfattande konsulentverksamhet, utövad av högt kvalificerade gymnasie lärare, skapas. En väl utbyggd konsulentorganisation kan bli till ovärderlig hjälp åt lärarna, särskilt nödvändig under övergångsåren och i avvaktan på en mera genomgripande fortbildningsverksamhet.

I fråga om genomförandet av den nya organisationen, *behov av hjälpmedel, lokaler m. m.*, vill vi särskilt understryka gymnasie- och fackskoleutredningarnas krav på en genomgripande upprustning och modernisering av hjälpmedel av olika slag. Frågan om utarbetande av läroböcker av ny typ, ny undervisningsmateriel, AV-hjälpmedel etc. aktualiserar med skärpa det av oss tidigare i olika sammanhang ställda förslaget om ett *statligt* förlag för produktion av läroböcker och annan undervisningsmateriel. Den planlöshet, som enligt offentligt uttalande av departementschefen i annat sammanhang »vilar över hela lärobokstillkomsten», kan enligt vår mening endast motverkas genom skapande av planmässig statlig produktion.

Vi vill i detta sammanhang även ställa av oss tidigare framfört förslag — vilket även framföres i remissyttrande av Sveriges elevers centralorganisation (SECO) — att läroböcker och undervisningsmateriel även i gymnasiet och fackskolan skall tillhandahållas utan kostnader för eleverna. Gratis läroböcker och undervisningsmateriel på de gymnasiala skolstadierna bör inte vara en uppgift som uteslutande åvilar kommunerna, då förhållandena därigenom kan bli olikartade för eleverna på olika orter i landet. Det bör uppdras åt skolöverstyrelsen att inkomma med förslag beträffande statsbidrag för fria läroböcker och undervisningsmateriel även på det gymnasiala skolstadiet.

För att så långt möjligt undanröja alla ekonomiska hinder för elevernas fria studieval bör alla former av avgifter där de ännu finns kvar avskaffas. Fackskoleutredningen har sålunda föreslagit att avgifterna för fyllnadsprövning i grundskolan skall borttagas. Elever i grundskolan, som av skilda anledningar eftersatt studierna men som genom sedermera inhämtade kunskaper skaffar sig kompetens för inträde i gymnasial skola, bör inte hindras av ekonomiska skäl. Vi anser därför, i motsats till departementschefens förslag, att fackskoleutredningens förslag om borttagande av avgifterna för fyllnadsprövning i grundskolan bör bifallas av riksdagen.

Vad slutligen gäller *kostnadsfördelningen mellan stat och kommun* beträffande genomförandet av de nu föreslagna reformerna för det gymnasiala skolstadiet, vill vi med eftertryck framhålla att bidragssystemet

får en sådan utformning, att kommunerna inte blir ytterligare belastade med kostnader för skolväsendet i dess helhet. Även med bibehållande av en relativ kostnadsfördelning som hittills, skulle kommunerna genom den omfattande nödvändiga utbyggnaden av gymnasie- och fackskolor bli hårt belastade. Vi är i denna sak överens med TCO, som i sitt remissyttrande ifrågasätter »om inte övervägande skäl talar för att man helt bör frångå status quo-principen och låta staten svara för alla kostnader». Vi har i tidigare sammanhang ställt kravet om en annan kostnadsfördelning mellan stat och kommun beträffande hela skolväsendet och framfört synpunkten att staten bör bära huvudparten av kostnaderna. Vi vill i sammanhanget erinra om vår motion vid innevarande års riksdag (motion II: 428) att kostnadsfördelningen i avvaktan på en definitiv lösning av statsbidragsfrågorna över huvud taget bör ordnas så, att ingen kommun får belastas med kostnader för skolväsendet överstigande 2 kronor per skattekrona. Med erinran om detta förslag anser vi, att frågan om kostnadsfördelningen mellan stat och kommun för skolväsendet i dess helhet snarast blir föremål för genomgripande omprövning i syfte att staten skall svara för huvudparten av alla kostnader och på ett för kommunerna med hänsyn till skatteunderlaget rättvist sätt.

Med hänvisning till vad vi anfört och med i huvudsak godkännande av förslagen angående reformering av de gymnasiala skolorna m. m. hemställer vi,

- att riksdagen måtte besluta
- att fördelningen av eleverna på gymnasium och fackskola inte fastläses vid proportionen 30:20 utan göres beroende av antalet förstahandssökande till vardera skolformen;
- att ett enhetligt namn på de gymnasiala skolformerna fastställs att gälla från den tidpunkt då reformerna träder i kraft 1 juli 1966;
- att ämnet religionskunskap ges karaktären av tillvalsämne på samtliga linjer inom de gymnasiala skolorna;
- att enligt fackskoleutredningens förslag som nybörjar-språk i fackskolan skall finnas tyska, franska, ryska, spanska och italienska;
- att i stället för den föreslagna fackinspektionen inrättas en konsulentorganisation av till en början minst motsvarande omfattning;
- att alla elever i de gymnasiala skolformerna skall erhålla läroböcker och övrig undervisningsmateriel gratis;
- att uttala sig för en sådan kostnadsfördelning i samband med genomförandet av de föreslagna reformerna att kommunerna inte belastas med ytterligare kostnader för skolväsendet;

att i övrigt beakta de i motionen framförda synpunkterna vid den slutliga utformningen av de gymnasiala skolformerna.

Stockholm den 12 november 1964

C.-H. Hermansson

Hilding Hagberg

Helmer Holmberg

Henning Nilsson

Gunvor Ryding

Nr 1061

Av herr **Kellgren m. fl.**, i anledning av *Kungl. Maj:ts proposition nr 171, angående reformering av de gymnasiala skolorna m. m.*

(Lika lydande med motion nr 857 i Första kammaren)

Vår tids snabba expansion på alla områden har som förutsättning en välutvecklad och tillräckligt rikt differentierad utbildningsverksamhet, som tillgodoser både behoven av ungdomsutbildning och de vuxnas behov av om skolning, vidareutbildning och uppskolning. Ingen kan i dag se gränserna för behovet av utbildning. Detta behov synes ständigt växa i takt med utbildningens egen expansion. Utbildningens produktiva gränsvärde synes också öka i samma mån som kunskaperna om den mest ändamålsenliga pedagogiken för olika åldrar, kunskapsstadier och begåvningsprofiler blir större. Det förefaller i dag helt klarlagt att ett land med en hög andel välutbildade bland sin befolkning har största möjligheter att hävda sig i nationernas krets, eftersom den viktigaste produktionsfaktorn — den mänskliga arbetskraften — då kan komma till sin rätt.

Med hänsyn härtill är det tillfredsställande att vi nu står inför en ny etapp i utbyggandet av vårt undervisningsväsende i och med regeringens förslag angående reformering av de gymnasiala skolformerna m. m. Nästa etapper kommer att bli en reformering av yrkesskolan och av den gymnasiala vuxenutbildningen, utredningsuppgifter som i dag åvilar yrkesutbildningsberedningen och gymnasieutredningen.

Att reformer på utbildningens område skapar behov av ytterligare snabba och genomgripande reformer för att tillvarata väckta studie- och utbildningsintressen särskilt bland befolkningsgrupper, som ditills varit utestängda från bildningsmöjligheterna, visade redan enhetsskolans genomförande. Grundskolereformen 1962 och det studiesociala stödets utvidgning